

ARTICLES CENTRALS

El rol sobredimensionat de les maras en el narcotràfic internacional

Roberto Valencia

Periodista

El primer tuit sobre la Mara Salvatrucha en el compte oficial de Donald Trump es va escriure el 20 d'abril de 2017, complerts tres mesos exactes des del seu jurament com a president del país més poderós del món. “Les febles polítiques d’immigració il·legal de l’administració d’Obama van permetre que bandes de la MS-13 es formessin en ciutats de tots els Estats Units. Les estem eliminant ràpidament!”. Amb aquestes paraules, Trump iniciava el que després va esdevenir una constant: utilitzar el fenomen de les maras (i una en particular, la Mara Salvatrucha o MS-13) per justificar el seu discurs i les seves polítiques antiimmigrants.

Però, què són les maras? Intentar resumir en un paràgraf un fenomen tan complex és una audàcia, gairebé una imprudència, en resum: les maras són grups juvenils molt violents originats a l'àrea de Los Angeles (Califòrnia), que van començar a guanyar adeptes a la regió centreamericana des d'inicis dels noranta, mitjançant la deportació massiva de membres actius de les dues bandes llatines que més interès van tenir en que els immigrants centreamericans engreixessin les seves files: la MS-13 i el Barri 18. Els primers *dieciocheros* i *emeeses* deportats no van trigar a fer créixer les seves respectives bandes en un entorn social de pobresa, desigualtat i violència, afegit a una debilitat institucional extrema i a una presència de l'Estat nul·la o insignificant. En menys d'un quart de segle, aquests grups integrats per joves i adolescents van passar de ser un problema de seguretat pública a convertir-se en un problema de seguretat nacional, sent El Salvador el país en el què més van créixer. És un fenomen fragmentat, molt territorial i ultraviolent, i que ha demostrat tenir gran capacitat d'adaptació a les

polítiques públiques amb les quals els diferents governs han provat de combatre'l, gairebé totes de tall estrictament repressiu. Avui, després de 30 anys d'evolució en funció de les condicions pròpies de les societats centreamericanes, la MS-13 que opera a San Salvador o a Tegucigalpa té molt poc a veure amb la seva homònima a Los Angeles. Referir-se a la Mara Salvatrucha o a la banda 18 com un tot, com una espècie de multinacional del crim, és un dels errors més recurrents entre acadèmics, periodistes i fins i tot per les autoritats encarregades de neutralitzar l'amenaça que suposen.

“ Referir-se a la Mara Salvatrucha o a Barrio 18 com un tot, com una espècie de multinacional del crim, és un dels errors més recurrents ”

Formo part des del seu naixement de la 'Sala Negra', un equip d'investigació que el diari digital *El Faro* (El Salvador) va posar en marxa el 2010 per tractar d'analitzar i comprendre les diferents expressions de violència en el Triangle Nord (El Salvador, Guatemala i Hondures), la regió que les Nacions Unides considera la més violenta del planeta. Per la seva agressiva presència en el dia a dia de milions de centreamericans, les maras han estat matèria primera habitual en les nostres investigacions, que s'han caracteritzat per reportatges molt intensos en les comunitats més afectades pel fenomen, i per un diàleg directe i sostingut amb víctimes i victimaris.

Des de les primeres aproximacions ens va sorgir el tema central d'aquest número de la revista *Per la Pau* violències relacionades amb el narcotràfic. Les maras eren –són–actors clau en la tràfic de cocaïna entre la regió andina i les fosses nasals dels *gringos*? Són una amenaça real pel país més poderós, com es deixa entreveure en la importància que la MS-13 ha adquirit en els discursos de Donald Trump?

Des de principi de segle, informes i investigacions aparentment seriosos –finançats majoritàriament per institucions nord-americanes, o directament amb fons federals– vinculen a la banda 18 i, sobretot, a la Mara Salvatrucha amb el tràfic internacional de

drogues, però aquestes afirmacions no encaixen amb les nostres investigacions sobre el terreny, que descriuen la majoria dels joves de les maras i les seves famílies amb preocupacions molt més mundanes, com el fet de garantir tres àpats al dia. Washington va acabar d'agitar la situació quan, a finals de l'any 2012, el Departament del Tresor va incloure la MS-13 a la seva llista negra de grups criminals transnacionals, així com d'organitzacions com Los Zetas, la Yakuza o la Camorra. La Mara Salvatrucha de Guatemala, la d'Hondures, la d'El Salvador i la que opera en territori mexicà –al sud, sobretot– no són el mateix després d'aquelles tres dècades d'evolució en paral·lel. Fins i tot dins d'El Salvador, el cas que millor coneixem, donar el mateix rol a totes les *clicas* (la unitat bàsica de funcionament de la banda) i *programes* (el conjunt de *clicas* que operen sota un mateix comandament) de la MS-13, és absurd. Ni en un país tan petit, de poc més de 20.000 quilòmetres quadrats, la generalització sense grans matisos és bona consellera.

“ Les maras mouen i consumeixen droga, això és un fet irrefutable, però el seu rol principal a la cadena de distribució és a petita escala en quilograms, no en tones ”

A la 'Sala Negra' ens vam proposar respondre d'una vegada per totes la pregunta sobre com d'important era el paper de la MS-13 en el narcotràfic internacional. En col·laboració amb *The New York Times*, es va fer una investigació que es va prolongar durant més de mig any, i que va culminar en un reportatge publicat simultàniament per ambdós mitjans, el novembre de 2016, la versió del qual en castellà es va titular *La mafia de pobres que desangra El Salvador*. La nota és extensa, sòlida i diligent, i us convidem a llegir-la completa. Però extrec un paràgraf que il·lustra perfectament el tema d'aquesta columna: “Encara que les bandes d'El Salvador sí que venen drogues, són simples venedores de carrer. De 2011 a 2015, la Policia Nacional Civil els va confiscar un total de 13,9 quilograms de cocaïna, menys de l'1% del total confiscat. Tres quartes parts dels membres de les bandes processats per narcotràfic en els últims anys van ser acusats

dels delictes de possessió i tinença de drogues. És a dir, per posseir menys de dos grams”.

Des d'aquesta publicació han passat dos anys, però no tenim proves que hi hagi hagut canvis substancials, ni molt menys la certesa que la MS-13 o la 18 s'hagin convertit en agents de pes en el tràfic internacional de droga o que, com a bandes, mantinguin una relació d'iguals o de dependència amb qualsevol dels cartels mexicans que subministren el mercat nord-americà.

Les maras mouen i consumeixen droga, això és un fet irrefutable, però el seu rol principal a la cadena de distribució és el tràfic a petita escala emparades en l'agressiu control territorial que mantenen en els barris i colònies que dominen. És probable que alguna *clica* o algun *programa* en particular hagi fet el salt i estigui movent quantitats més significatives de droga, però mesurades sempre en quilograms i no en tones.

En relació als informes i investigacions que afirmen que les maras centreamericanes tenen un rol determinant en el narcotràfic mundial, no puc fer altra cosa que qüestionar que els seus mètodes d'investigació superficials, esbiaixats o apriorístics, o fins i tot els seus interessos o dels seus finançadors per fer aquest tipus d'afirmacions.

“ La relació entre les maras i el narcotràfic internacional és embrionària ”

Que a mitjà o llarg termini es camini cap a un major involucrament dels membres de les maras en el narcotràfic internacional no és un fet que s'hagi de descartar; al contrari. Per probable i fins i tot lògic, convé tenir en ment la idea que, en especial la Mara Salvatrucha (la més organitzada i jerarquitzada, dins de l'atomització i autonomia operativa de les *clicas* pròpia d'aquest fenomen), o un grup selecte dels seus membres, acabi convertida en un actor molt més articulat i capaç de moure tones de drogues a través de les múltiples fronteres de la regió centreamericana. Pot ser que fins i tot s'hagi començat a caminar cap aquesta direcció ja a Hondures o Guatemala, on les maras tenen una competència més dura amb el narco en l'àmbit de la presència

territorial.

En aquest costat de l'Atlàntic s'escolta amb freqüència l'expressió *Asustar con el petate del muerto*. La fem servir quan algú o alguna cosa vol provocar angouxa sense que una causa que ho justifiqui. No estic en condicions d'explicar qui o per què fa anys que ens espanta amb el *petate del muerto* en aquest tema concret de la relació entre les maras i el narcotràfic internacional, però sí que puc afirmar que aquesta relació és, en tot cas, embrionària. Les maras són un fenomen que afecta de forma brutal el dia a dia de milions de centreamericans, els membres de les quals generen diàriament morts, desplaçaments forçats i ruïna. Convé que el diagnòstic sigui el més acurat possible si de veritat es vol solucionar aquest problema.

Roberto Valencia acaba de publicar *Carta desde Zacatraz* (Libros del KO, Madrid, 2018) sobre el fenomen de les maras.

Fotografia : Tatuatge membre de les "Maras".

© Generalitat de Catalunya